

УДК 614.2:613.816:001.8(477-37)

В.В. Кручанця

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗРОБКИ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ЦІЛЬОВИХ АНТИАЛКОГОЛЬНИХ ПРОГРАМ

ДУ «Український інститут стратегічних досліджень Міністерства охорони здоров'я України», м. Київ, Україна

Мета – представити методичні підходи до розробки регіональних антиалкогольних програм.

Методи: бібліосемантичний, структурно-логічного аналізу, концептуального моделювання.

Результати. Наведено чіткий алгоритм розробки та впровадження регіональних цільових антиалкогольних програм, який складається з дев'яти послідовних взаємопов'язаних етапів. Розробка регіональних антиалкогольних програм має базуватися на впровадженні суспільно орієнтованої антиалкогольної допомоги, що забезпечує доступність, ефективність, дестигматизованість з метою відновлення соціального функціонування осіб із залежністю від алкоголю.

Висновки. Представлено алгоритм розробки та впровадження регіональних цільових антиалкогольних програм як механізму реалізації державної антиалкогольної політики.

Ключові слова: антиалкогольні цільові регіональні програми, методологія розробки та впровадження, алгоритм, етапи.

Вступ

Останніми роками, як в Україні, так і за кордоном відмічається значне підвищення вживання населенням алкогольних напоїв [2, 8]. Наслідком такого явища є зростання кількості хворих на залежність від алкоголю [4]. Науковці зазначають, що зловживання алкоголем є однією з провідних причин погіршення психічного здоров'я населення [6, 7]. Так, гострі й хронічні розлади психіки та поведінки внаслідок зловживання алкоголем посідають провідні місця в структурі захворюваності населення на розлади психіки та поведінки [5].

Проведений аналіз наукових даних вказує, що, незважаючи на значний арсенал засобів і методів боротьби з алкоголізмом, ефективність лікування хворих з алкогольною залежністю є низькою [1, 3].

Мета роботи – представити методичні підходи до розробки регіональних антиалкогольних програм.

У роботі використано такі **методи:** бібліосемантичний, структурно-логічного аналізу, концептуального моделювання.

Результати дослідження та їх обговорення

Розробка регіональних антиалкогольних програм має базуватися на впровадженні суспільно орієнтованої антиалкогольної допомоги, яка забезпечує доступність, ефективність, дестигматизованість з метою відновлення соціального функціонування осіб із залежністю від алкоголю.

Методологія суспільно орієнтованої допомоги людям, які страждають на алкоголізм, включає її біопсихосоціальну спрямованість із широким використанням психосоціальної реабілітації.

В організаційному плані суспільно орієнтована

антиалкогольна допомога базується на принципах деінституалізації та дестигматизації, розширення використання амбулаторних форм надання медичної допомоги в умовах пріоритетного розвитку первинної медико-санітарної допомоги на засадах сімейної медицини, що дає змогу наблизити допомогу до місця проживання при її інтегруванні в загальну мережу охорони здоров'я, спрямованої на відновлення соціального функціонування залежної від алкоголю особи.

Створення програм суспільно орієнтованої антиалкогольної допомоги в умовах реформування сфери охорони здоров'я обумовлює необхідність розробки методичних підходів, що і визначає актуальність даного дослідження.

Пропонується алгоритм розробки та оцінки ефективності цільових регіональних антиалкогольних програм, який полягає в наступному:

1) Проведення аналізу щодо вживання алкогольних напоїв на території регіону та впливу такого споживання на медико-демографічну ситуацію.

2) Встановлення детермінант, які впливають на рівень вживання алкоголю на території регіону.

3) Аналіз мережі, ресурсного забезпечення та результатів діяльності системи антиалкогольної допомоги населенню в регіоні. Аналіз міжсекторальної взаємодії в питаннях протидії алкоголізації населення регіону.

4) Формування мети і завдань програми.

5) Проведення аналізу найбільш ефективних антиалкогольних цільових програм, які виконуються в Україні. Узгодженість з іншими програмами з громадського здоров'я, які діють на території регіону.

6) Розробка заходів програми, визначення обсягів та механізмів фінансування, обґрунтування очікуваних результатів. Встановлення оперативних політик, які можуть негативно вплинути або бути перешкодою при впровадженні програми, та визначення шляхів їх

уникнення або зниження негативної дії.

7) Оцінка відповідності мети, завдань, заходів та очікуваних результатів від впровадження програми. За необхідності, їх коригування.

8) Прийняття та запровадження програми.

9) Моніторинг та оцінка результатів впровадження програми. Підготовка щорічних звітів її виконання. За необхідності, коригування заходів програми та обсягів і джерел фінансування.

Проведення аналізу щодо вживання алкогольних напоїв на території регіону та впливу такого споживання на медико-демографічну ситуацію

На цьому етапі формування програми проводиться детальний аналіз таких особливостей регіону, як географічне положення, особливості демографічних процесів, рівень економічного стану населення, етнічний склад населення, особливості розселення, склад населення регіону, міграційні процеси та структура зайнятості населення тощо.

Ефективна антиалкогольна робота планується на основі вивчення (моніторингу) ситуації зі вживанням алкоголю в регіоні. Проводиться детальний аналіз вживання алкогольних напоїв населення регіону з метою оцінки, контролю та прогнозу. Також вивчається вплив вживання алкоголю на стан психічного та фізичного здоров'я населення, демографічну ситуацію.

Моніторинг та аналіз дають змогу отримати надійні дані, які, своє чергою, дозволяють зробити висновок про пріоритети антиалкогольної діяльності в регіоні та про необхідність фінансування тих чи інших напрямів такої діяльності.

Слід зазначити, що при проведенні аналізу під алкогольною ситуацією в регіоні мається на увазі поведінка представників цільових груп профілактики алкоголізму, а не певна діяльність організацій.

Джерелами інформації слугують статистичні матеріали та дані опитування спеціалістів закладів і керівних органів, чия діяльність пов'язана з демографією, станом здоров'я населення, соціальним захистом, соціально-економічним розвитком, забезпеченням правопорядку тощо.

Встановлення детермінант, які впливають на рівень вживання алкоголю на території регіону

З огляду на рівень вживання алкоголю в регіоні, з метою визначення цільових груп та їх кількості для лікувальної і профілактичної допомоги, а також факторів алкоголізації, у цих групах проводиться робота щодо вивчення та аналізу детермінант алкоголізації населення.

Обґрунтування програми проводиться на висновках моніторингу алкогольної ситуації, на основі якої розробляються рекомендації з планування антиалкогольної роботи. Основні висновки моніторингу мають бути пов'язані з висвітленням двох ключових питань:

1) В яких соціальних групах населення та за яким місцем проживання, професійною зайнятістю, віком, статтю рівень вживання алкоголю є найбільш високим? Це дасть змогу планувати антиалкогольну роботу,

включаючи наркологічну, профілактичну, соціальну допомогу, з урахуванням даних про різні категорії населення, які мають проблеми зі вживанням алкоголю.

2) З яких причин (факторами) відбувається алкоголізація населення? На усунення таких факторів має бути скерована програма.

Аналіз мережі, ресурсного забезпечення та результатів діяльності системи антиалкогольної допомоги населенню в регіоні. Аналіз міжсекторальної взаємодії в питаннях протидії алкоголізації населення регіону

За статистичними даними та результатами експертної оцінки вивчаються та аналізуються дані щодо мережі та ресурсного забезпечення наркологічної служби в регіоні. Аналізуються дані щодо обсягів, якості та ефективності антиалкогольної медичної допомоги за всіма її рівнями. Зіставляються дані щодо реальної потреби та фактичного забезпечення мережею та ресурсами системи антиалкогольної медичної допомоги. Отримані дані є базовими для планування подальшого розвитку служби в регіоні.

Ефективна боротьба з алкоголізацією населення та її наслідками може бути забезпечена виключно при міжсекторальному підході до вирішення проблеми. З урахуванням цього вивчається та аналізується участь кожного заінтересованого відомства та сектору в антиалкогольній роботі. Встановлюються проблемні питання, вирішення яких має бути відображене в програмі.

Формування мети і завдань програми

Мета і завдання програми, з одного боку, визначають пріоритетні напрямки антиалкогольної роботи в регіоні, а з іншого – є підставою для планування бюджету програми. Тому формулювання мети та завдань програми мають відповідати таким підходам:

Мета і завдання програми повинні безпосередньо витікати з аналізу алкогольної ситуації та відображати найбільш актуальні для даної території проблеми у сфері антиалкогольної діяльності. Важливою умовою вибору обґрунтованих мети та завдань програми, особливо профілактичної частини її складової, є участь у процесі планування представників її цільових груп і представників громадськості при міжсекторальному складі робочої групи з її розробки.

Мета і завдання програми мають відображати лише ті результати, які є потенційно досяжними. Постановка потенційно не досяжної мети може привести до систематичних порушень у діяльності працівників-виконавців програми, фальсифікації результатів до тих, що позитивно характеризують роботу, порушення базового принципу фінансування цільових програм – принцип цілеспрямованості, відповідно до якого, всі видатки мають предметно-цільове призначення. Предметом фінансування повинні бути напрямки діяльності, які сприятимуть скороченню рівня вживання алкоголю та медичних наслідків такого споживання. Вони мають бути відображені в меті та завданнях програми.

Формулювання мети та завдань програми повинні відповідати законодавчим актам та регіональним документам з антиалкогольної діяльності. Ці формулювання мають опиратися на термінологію, яка зрозуміла і прийнятна в подальшому для управлінських рішень і контролю виконання програми.

Проведення аналізу найбільш ефективних антиалкогольних цільових програм, які виконуються в Україні. Узгодженість з іншими програмами з громадського здоров'я, які діють на території регіону

Важливим етапом підготовки до розробки програми є аналіз досвіду антиалкогольної роботи в Україні та регіоні. Це найбільш дешевий та ефективний спосіб тактичного планування антиалкогольної роботи в регіоні. Такий аналіз є важливим для:

- оцінки перспективності застосування уже апробованих заходів та методів роботи;
- прогнозування проблем, які можуть виникнути в ході реалізації програми;
- визначення проблем у діяльності суб'єктів профілактичної антиалкогольної роботи.

Протиалкогольна програма є частиною загальної стратегії профілактики алкоголізму, а відповідно, під час її розробки має здійснюватися порівняльна оцінка з іншими програмами та заходами щодо антиалкогольної спрямованості в регіоні. Узгодження заходів програми з уже існуючими проводиться для забезпечення комплексної дії на цільові групи, а також з метою усунення дублювання функцій та оптимізації фінансування затрат.

Розробка заходів програми, визначення обсягів та механізмів фінансування, обґрунтування очікуваних результатів. Встановлення оперативних політик, які можуть негативно вплинути або бути перешкодою при впровадженні програми, та визначення шляхів їх уникнення або зниження негативної дії

План заходів щодо визначенням обсягів їх фінансування є найбільш відповідальною частиною роботи при розробці цільової регіональної антиалкогольної програми як з боку розробників, так і з боку її замовників.

При розробці плану заходів необхідно дотримуватися форми, за якої на кожне завдання програми розробляються заходи з визначенням термінів їх виконання та обсягів фінансування. При цьому на кожну групу заходів, відповідно до поставленого завдання, дозволяється очікуваний результат та цільові індикатори оцінки даного результату.

Далі на кожну групу заходів визначаються оперативні політики, які можуть негативно вплинути на виконання заходів або бути перешкодою для їх виконання. Розробники програми також зазначають, які потрібно здійснити кроки та які слід надати додаткові ресурси (інформаційні, матеріальні, кадрові) для їх усунення.

Досвід показує, що основними причинами невдач у проведенні профілактичної роботи є недосконалість

нормативно-правової бази, неефективна система міжвідомчої взаємодії, недостатня кількість кваліфікованих кадрів, нерівномірний розподіл ресурсів тощо. На етапі планування програми важливо передбачити шляхи подолання цих проблем.

Оцінка відповідності мети, завдань, заходів та очікуваних результатів від впровадження програми. За необхідності, їх коригування

Заключною частиною підготовки програми є підготовка й оцінка плану заходів та управлінських рішень, скерованих на досягнення мети і виконання поставлених завдань. Цей план має відповідати таким умовам:

- мета і всі завдання повинні підкріплюватися відповідними управлінськими рішеннями та заходами;
- управлінські рішення та заходи, перераховані в плані, своєю чергою, повинні спрямовуватися на досягнення кожного з очікуваних результатів програми.

Прийняття та запровадження програми

Програма приймається рішенням сесії облради, а запроваджується в дію наказами відповідних департаментів облдержадміністрації.

Моніторинг та оцінка результатів впровадження програми. Підготовка щорічних звітів її виконання. За необхідності, коригування заходів програми та обсягів і джерел фінансування

Координатор програми здійснює моніторинг і оцінку її виконання та щорічно готує звіт про її виконання. Основні розділи даного звіту:

- оцінка досягнення запланованих результатів програми;
- аналіз сильних і слабких сторін програми, причин успіхів при її виконанні та невдач.

Критеріями оцінки досягнення результатів виконання цільової регіональної антиалкогольної програми є цільові індикатори програми, які повинні відповідати двом основним вимогам: по-перше, цільові індикатори мають вимірюватися певними одиницями виміру; по-друге, слугувати критеріями оцінки тільки очікуваних потенційно досяжних результатів.

Слід наголосити, що основна цінність звіту про виконання цільової програми полягає не в констатації її успіхів та невдач, а в аналізі їх причин. Основою для такого аналізу є думки експертів і результати моніторингу ситуації зі вживанням алкоголю в регіоні.

Висновки

Наведено алгоритм розробки та впровадження регіональних цільових антиалкогольних програм як механізму реалізації державної антиалкогольної політики.

Перспективи подальших досліджень полягають у продовженні вивчення даної теми.

Література

1. *Иванец Н. Н.* Современные проблемы наркологии / Н. Н. Иванец // Наркология. – 2002. – № 6. – С. 2–7.
2. *Кошкина Е. А.* Эпидемиология наркологических заболеваний : руководство по наркологии / Е. А. Кошкина ; под ред. Н. Н. Иванца. – Москва : ИД Медпрактика, 2002. – С. 8–33.
3. *Кручаниця В. В.* Смертність населення Закарпатської області внаслідок вживання алкоголю / В. В. Кручаниця // Україна. Здоров'я нації. – 2015. – № 2 (34). – С. 59–62.
4. *Медико-соціальні аспекти вживання алкоголю населенням та стратегії протидії* / Т. С. Грузева, В. А. Дуфинець, В. Б. Замкевич [та ін.] // Щорічна доповідь про стан здоров'я населення, санітарно-епідемічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України. 2015 рік / за ред. В. В. Шафранського. – Київ, 2016. – С. 118–127.
5. *Минко А. И.* Аффективные расстройства при зависимости от психотропных веществ / А. И. Минко, И. В. Линский // Международный медицинский журнал. – 2003. – Т. 9, № 3. – С. 28–30.
6. *Ринда Ф. П.* Алкогольна проблема та шляхи вирішення в Україні / Ф. П. Ринда // Актуальні питання формування здорового способу життя та використання оздоровчих технологій : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Херсон, 25–27 червня 2014 р. : тези доп. – Херсон, 2014. – С. 77–80.
7. *Ринда Ф. П.* Алкоголізація населення України як один з головних чинників поширення ХНІЗ / Ф. П. Ринда // Впровадження сучасних досягнень медичної науки в практику охорони здоров'я України : матеріали III Міжнародного медичного конгресу, м. Київ, 14–16 жовтня 2014 р. : тези доп. – Київ, 2014. – С. 8.
8. *Слабкий Г. О.* Щодо тягаря проблем в Україні, пов'язаних зі споживанням алкоголю / Г. О. Слабкий, В. В. Кручаниця, А. Г. Круть // Україна. Здоров'я нації. – 2016. – № 1–2. – С. 258–259.

Дата надходження рукопису до редакції: 05.09.2016 р.

Методические подходы к разработке и внедрению региональных целевых антиалкогольных программ

В.В. Кручаниця

ГУ «Украинский институт стратегических исследований
Министерства здравоохранения Украины»,
г. Киев, Украина

Цель – представить методические подходы к разработке региональных антиалкогольных программ.

Методы: библиосемантический, структурно-логического анализа, концептуального моделирования.

Результаты. Приведен четкий алгоритм разработки и внедрения региональных целевых антиалкогольных программ, который состоит из девяти последовательных взаимосвязанных этапов. Разработка региональных антиалкогольных программ должна базироваться на внедрении общественно ориентированной антиалкогольной помощи, которая обеспечивает доступность, эффективность, дестигматизированность с целью возобновления социального функционирования лиц с зависимостью от алкоголя.

Выводы. Представлен алгоритм разработки и внедрения региональных целевых антиалкогольных программ как механизма реализации государственной антиалкогольной политики.

Ключевые слова: антиалкогольные целевые региональные программы, методология разработки и внедрения, алгоритм, этапы.

Methodological approaches to the development and implementation of regional target antialcohol programs

V.V. Kruchanytsia

PE “Ukrainian Institute of Strategic Researches
of MHC of Ukraine”, Kyiv, Ukraine

Purpose – to present methodological approaches to development and implementation of regional anti alcohol programs.

Materials and methods. The following methods were used in the course of study: bibliosemantic method, method of structural-and-logical analysis, method of conceptual modeling.

Results. Clear algorithm of development and implementation of regional target anti-alcohol programs is presented. The algorithm consists of nine consecutive interconnected stages. Development of regional anti-alcohol programs should be based on the implementation of socially-oriented anti-alcohol aid, which provides the availability, effectiveness, destigmatization of aid in order to restore the social functioning of persons with addictions to alcohol.

Conclusions. The algorithm of development and implementation of regional target anti-alcohol programs is presented as the mechanism of State anti-alcohol policy realization.

Key words: regional target anti-alcohol programs, methodology of development and implementation, algorithm, stages.

Відомості про автора

Кручаниця Василь Васильович – пошукувач ДУ «Український інститут стратегічних досліджень Міністерства охорони здоров'я України»; пров. Волго-Донський, 3, м. Київ, 02099, Україна.